

Privlačnost presegajoče sile v gorah

Posebnost gorniške literature

Če sem še dobri dve desetletji nazaj lahko svoje prepričanje, da gornišstvo ni dejavnost, kakršne so druge dejavnosti, in da alpinizem ni šport, kot so drugi športi, med drugim utemeljeval tudi z obstojem žanra gorniške literature kot svojstvenim fenomenom, ki v drugih pristočasnih dejavnostih in športih nima prave ustreznice, se danes vsaj na prvi pogled zdi, da je stanje drugačno.

Zlasti elektronska globalizacija in »demokratizacija« (svoje pa so prispevali tudi vzvodi liberalnega prostotržnega kapitalizma) sta povzročili radikalne tehnološke, osebnostno psihološke ter mentalitetne spremembe, in ena od ne najmanj pomenljivih posledic teh sprememb je vse večja potreba posameznika (pa tudi vse bolj dostopne tehnološke možnosti za to) po javnem izpostavljanju svoje lastne osebnosti in izpovedovanju svojih lastnih doživetij. O svoji pristočasni dejavnosti oziroma o svojem športnem udejstvovanju danes pogosto pišejo knjige vrhunski in amaterski športniki, tekači, boksarji, smučarji, nogometaši, jadralci, adrenalinski športniki in mnogi drugi. In čeprav je, gledano kvantitativno, gorniški žanr v tej družbi bržkone še vedno najmočnejši, je vtis, da ob vse intenzivnejši literarizaciji drugih »športnih« dejavnosti

Franc Veber

izgublja svojo posebnost kot svojevrsten izrastek doživljajske literature.

Razlika se po vsem sodeč zabrisuje tudi, če si ogledamo najpogostejše motive za pisanje gorniške ali druge »športne« literature. Ti so v mnogih primerih na obeh straneh enaki. Eden najsplošnejših takih motivov – ki nikakor ne velja le za »športno« literaturo – je denimo intenzivno doživljanje (v gorah, prepadnih stenah, na prostranem oceanu, med spustom s kolesom po skalnatem brezpotju, med celodnevni tekem po puščavi itn.), ki ga želimo tako ali drugače deliti tudi z drugimi. Drugi, prav tako pogost, je beleženje in izpostavljanje lastnih izjemnih dosežkov (v čisto športnem smislu). Navzoči pa so lahko tudi bolj specifični in pretanjeni motivi. Tako alpinist (šolski primer za to je tako tu kot v večini preostalih primerov lahko kar Klement Jug, ki mnogim velja za začetnika slovenske visoke gorniške literature) ali planinec kot na drugi strani nogometaš,

košarkar ali igralec ameriškega nogometa, vsi ti lahko v ospredje postavljajo enkratno (pogosto etično obarvano) izkušnjo kolektivnega duha oziroma duha tovarištva. Tako alpinistu kot preoceanskemu jadralcu, ekstremnemu smučarju ali kakemu drugemu adrenalinskemu športniku neponovljivo izkušnjo, ki jo mora tako ali drugače ubesediti, pomeni nenehna bližina smrti in miselno ali pa tudi dejansko soočanje z njo. Tudi spremenjeno stanje zavesti, za katero so značilna bodisi evforična občutja bodisi meditativna razpoloženja, poleg alpinistov in planincev poznajo še jadralci, tekači, ekstremni smučarji in nekateri drugi. Še en tak motiv je premagovanje lastnih omejenih zmoglosti. Vsaka mejna izkušnja, ne le srečanje s smrtjo, je za posameznika edinstvena, naj gre za srečevanje z lastnimi telesnimi ali duševnimi omejitvami. Premagovanje teh meja – z močno voljo ali z enkratno drzno odločitvijo, s stavo na vse ali nič – je motiv tako gorniškega pisanja kot tudi popisovanja izkušenj tekačev, gorskih kolesarjev, nogometašev, boksarjev, adrenalinskih športnikov, pravzaprav skoraj vseh, ki popisujejo svojo športno izkušnjo, saj ta moment tudi res vsebujejo bolj ali manj vsi športi, tudi na videz tako robati, kot je na primer dvigovanje uteži. Celo posredovanje estetske izkušnje ob srečevanju z lepotami narave ni več le posebnost gorniške literature.

Vse te analogije držijo in dobršen del gorniške literature je glede tega docela primerljiv z literaturo, ki nastaja ob drugih športih in dejavnostih. Pa vendar se mi zdi, da v literarnem (ali nemara celo filozofskem) pogledu *najžlahtnejši* del gorniške literature – ta je po mojem največjo gostoto na Slovenskem dosegel v zadnjih treh desetletjih prejšnjega stoletja (njegov prototip je Zaplotnikova *Pot*), čeprav tudi danes nikakor še ni zamrl – ohranja posebnost, ki na drugih »športnih« področjih nima pravih ustreznic. Gre za dela, iz katerih pred nami ne vstajajo zgolj ali predvsem piščeva

Fran Jesenko

izjemna osebnost, enkratnost in neponovljivost njegovih lastnih dosežkov in doživetij, pa tudi spoznanj in modrosti, ampak smo po zaslugi tenkočutnega, pogosto lirično, včasih pa tudi presenetljivo globoko filozofsko intoniranega in seveda sugestivnega pisanja soočeni z nečim, kar pripovedovalca presega in se zato zateka v lirsko govorico, metaforiko, domiselne analogije ali arhetipske fabulativne izpeljave. Kar je po mojem mnenju na teh delih posebno, nikakor nista le literarna spretnost, ki se kaže v jeziku ali načinu pripovedi, ali filozofska dognanost, ki se kaže v raznih modrostnih spoznanjih, temveč tisto, kar sem nekoč imenoval *religiozna razsežnost alpinizma* (»religiozna« ne v smislu konfesionalne religioznosti, temveč kot dotikanje presežnega), zdaj pa poskušam opisati z drugimi besedami. To so dela, ki kažejo prek pripovedovalca – gornika, prek njegove lastne, individualne osebnosti, na nekaj presežnega in preusmerijo bralčevo pozornost na to presežno, ki je seveda vselej lahko le nakazano, nikoli zares jasno upodobljivo. Seveda, s presežnim se pri svoji dejavnosti lahko srečujejo tudi drugi gorniki in drugi športniki, ki pa jim tega stika ne uspeva ustrezno prenesti v svojo literarno izpoved, saj v njej izpostavljajo predvsem svojo lastno osebnost z njenimi dosežki in doživljanji. Najbolj žlahtni gorniški literaturi uspeva po mojem mnenju ta egocentrični model preseči in tako kot visoka umetniška literatura pokazati na tisto neizrekljivo, kar se je ne nazadnje tudi najbolj vtisnilo v avtorjevo izkušnjo.

Te besede utegnejo sicer nemara zveneti kot nekakšna mistika, ki je večini gornikov morda celo tuja. Klement Jug je takšno »mistiko« zavračal, tako pri svojem filozofskem oziroma psihološkem delovanju kot tudi v gorništvu. Svojo gorniško filozofijo je gradil na stvarnih izhodiščih zgodnje predmetne teorije svojega profesorja Franceta Vebra. Osnovne motive oziroma razloge za zahajanje v gore lahko po njegovem v celoti pojasnita biološka in psihološka znanost. Pisatelj Vladimir Bartol, Jugov študijski kolega, je to miselnost popisal v enem najzanimivejših besedil naše gorniške literature, v kratki, po zgledu sokratskih dialogov pisani zgodbi *Razgovor pod Grintovcem*. V njem Jug svoj tovrstni nazor razgrinja v pogovoru s svojim in Bartolovim profesorjem biologije Franom Jesenkoma. Pomenljivo je, kako se v Bartolovi pripovedi odvija besedni spopad

med znanima gornikoma o najglobljih vzvodih zahajanja v gore. Jug samozavestno in prepričano brani svoj nazor in Bartol, tudi sam biolog ter velik nasprotnik vsega, kar diši po religiji, mu sprva pritrjuje. Toda konca pripovedi si kar ni mogoče razlagati drugače, kot da je v disputu vsaj začasno (ker gre za literarno delo, ki je zaključena celota, pa pravzaprav tudi že dokončno) zmagal Jesenko, ki je kot temeljni vzgib gorništvu zagovarjal (seveda z drugimi besedami, kot jih uporabljam sam, a z istim pomenom) prav stik s preseženim v gorah. Na prvi pogled deluje nekoliko presenetljivo, da mu glede tega nazadnje pritrjuje tudi avtorski pripovedovalec; Bartol sam je namreč v svojih člankih o Jugovem gorništvu (podobno kot pravzaprav tudi Henrik Tuma v legendarnem *Pomen in razvoju alpinizma*) vselej pritrjeval Jugovim nazorom. A prav v tem besedilu njegovo siceršnjo fascinacijo z Jugom očitno premaga pisateljeva lastna izkušnja navdušenega planinca, ki je večkrat sam prehodil vse slovenske gore, v njihovi privlačnosti pa je slutil nekaj podobno *demoničnega*, kot je bila to zanj *skrivnostna kozmična* sila, ki jo je (sam nekakšen spinozovski ali goethejevski panteist) povezoval s svojim literarnim navdihom. Transparentni motivi za zahajanje v gore so lahko različni: znanstveni, zdravstveni, etični, estetski, religiozni, športni in bržkone še kaki drugi. Ali za vsemi v ozadju res tiči, tako kot to nakazuje Bartolov Jesenko, privlačnost neke presegaajoče sile, ki jo zaznavamo v gorah, o tem si ne drznem razsojati.

A moj vtis je, da tisto gorniško literaturo, pri kateri ne moremo najti zadovoljujočih vzporednic v drugih izdelkih žanra »športne« literature in ki gorniški literaturi v družini sorodnih žanrov še vedno zagotavlja samosvoje, posebej odlikovano mesto, najbolj navdihuje prav to *neizrekljivo gibal*. Če je podano dovolj sugestivno, ga ob prebiranju zaslutimo oziroma se ga nostalgično ali hrepenenjsko spomnimo tudi sami. ●

Vladimir Bartol

